

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

דרשת שבת הגדול ממורינו הרב יהודה גנס, תשס"ח :

חלק א': תענית בכורים

א. הבכורות מתענים בערב פסח זכר לנס שניצלו ממכת בכורות. ויש לעיין מדוע נהגו להתענות, הלא אדרבה היה להם לעשות סעודת הודאה. ולכאורה ביאור הדבר שבימים ההם צמו הבכורות ועשו תשובה כדי שיזכו לנס שיפסח הקב"ה על בתי ישראל, (וכמ"ש הפוסקים לגבי תענית אסתר), וזכר לאותה התענית מתענים הבכורות היום.

וכתב הרמ"א שנהגו שנקבה בכורה אינה מתענה.

וקטן בכור שמלאו לו ל"א יום מלידתו (ע' משנה ברורה סימן ת"ע ס"ק י', וע' יו"ד סימן שע"ד ס"א דיום ל' כלפניו) יתענה האב עבורו עד שיעשה בר מצוה, ואם האב בכור יש אומרים שתתענה האם, ויש אומרים שתענית האב עולה עבור שניהם, ובמקום שמצטערת האם יש להקל (משנ"ב שם ס"ק ט', ופשוט שבזמננו יש להקל לכל הנשים).

ב. בשנה זו נהגו להתענות כיום ה', ומשמע ברמ"א שגם בשנה זו יצום האב עבור בנו (ע' ברמ"א שם סימן ת"ע ס"ב שהביא את דין האב לגבי ערב פסח שחל בשבת), ויש שהקילו בזה (כפ החיים ס"ק כ"ג).

ג. נהגו בהרבה מקומות להקל ולאכול בסעודת מצוה, ואף שכל בכור שהשתתף בסעודת סיום מסכת יאכל (משנה ברורה שם ס"ק י').

ופשיטא שמהודר יותר שיסיים הבכור עצמו את המסכת, (ע' סימן תקנ"א ס"ק ע"ג דלא הקילו בתשעת הימים לאכול בשר אלא למי שהיה בא בשאר הימים משום מריעות, ובעניינינו הלא יש שפקפקו על עיקר ההיתר לאכול בסעודת מצוה). עוד יש להעיר דבעינן שהמסיים הבין המסכת כראוי מתחילתה ועד סופה, ואם לא כן אין זה סיום ואינו פוטר התענית.

ד. כשמפסיק התענית מחמת הסיום אין צריך שוב להתענות (ע' משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק י"ח), אולם קודם הסעודה אסור לו לאכול, ולכן לא ישתה הבכור תה וכדו' קודם שחרית אם עלה השחר (במשנ"ב שם).

ה. יאכל בסעודת המצוה ככותבת או לפחות כזית (ע' שו"ת מנחת יצחק ח"ט סימן מ"ה, תשובות והנהגות ח"א סימן ש', וקובץ מבית לוי. וע' סימן תקס"ח ס"א דרק כשאכל כזית ביטל התענית, ולענין יוה"כ מצינו דבעינן ככותבת לבטל התענית, וצ"ע מאי שנא. ולכאורה ביאור הדבר דבכזית הוי אכילה, אולם עדיין הוי עינוי, ולגבי נדר תענית ביטל נדרו, וביוה"כ חשיב עינוי. ולפ"ז לכאורה בערב פסח שאינו ענין נדר אלא עינוי ותענית – בעינן ככותבת, ועיין). ויש שכתבו שאם היה בסיום אף אם לא אכל נפטר מלהתענות (ע' שו"ת רבבות אפרים סימן רצ"ו, והליכות שלמה ס"ח ס"א).

ו. לכתחילה אם אפשר יאכל בסיום פת ועל כל פנים פת הבאה בכיסנים ולא פירות או עוגיות תפוא"א וכדו' (ע' משנ"ב שם ס"ק ב' שמי שחש בראשו וכדו' יאכל בערב פסח מיני תרגימא, דלרבנו יחיאל כך נתקנה תענית זו לאכול בה מיני תרגימא בלבד, ולפ"ז פשוט דלשיטה זו אם אכל בסיום רק מיני תרגימא יאסר לאכול בשאר היום פת. ומלבד זה לסעודת סיום בעינן סעודה חשובה, דמהאי טעמא התירו בט' הימים בבשר ויין בסעודת סיום כדאיתא במג"א סימן רמ"ט ס"ק ו', ולכן ראוי שיאכל על כל פנים פת הבאה בכיסנים. אלא דנהגו להקל בזה משום שמסיימים בבית הכנסת וביהכ"ס נקי כבר מחמץ).

ז. י"א שכשערב פסח חל בשבת אין להקל לפטור התענית בסיום, שלא הקילו אלא כדי לערוך הסדר כהלכתו (ישועות יעקב סימן ת"ע ס"ק ז'), ולא נהגו כן (לוח א"י, ומקראי קודש ח"ב סכ"ג. ואדרבה הלא י"א דבשנה זו אין צריך לצום כלל).

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ח. י"א שמי שהשתתף בסעודת מצוה ביום ה', יתענה ביום ו', ולכן יש שנהגו לסיים מסכת גם ביום ו' (בספר ארחות רבנו ח"ב עמוד נ"ג הביא שכן נהג הקהילות יעקב זצ"ל), ויש הקילו בזה (כף החיים ס"ק כ', ובמקראי קודש שם כתב שישיר ליום ו' מסעודת הסיום שעשה ביום ה'), וכמדומה שכן המנהג.

חלק ב': בדיקת חמץ

א. בשנה זו זמן בדיקת חמץ הוא באור ליי"ג ניסן, ומברך אז על ביעור חמץ, ואם בודק קודם לכן (בליל י"ב למשל) לא יברך על הבדיקה (ע' רמ"א סימן תל"ו ס"א, ובבה"ל שם שסיים שצ"ע למעשה, וע' סימן תל"ג בשער הציון ס"ק ה' שלמעשה אין מברכים).

נהגו לכבד את הבית קודם הבדיקה (סימן תל"ו ס"א ברמ"א), וממילא השנה יש לכבד את הבית ביי"ב ניסן, וישראל קדושים ונהגו להחמיר לגרר הכתלים והכיסאות שנגע בהם חמץ (סימן תמ"ב ס"ו בשו"ע, וע' שעה"צ שם ס"ק נ"ב).

ב. נחלקו האחרונים במי שבדעתו למכור או להשכיר מקומות מסויימים לגוי לאחר זמן הבדיקה – אם מחויב לבדקם, והמנהג להקל, ומ"מ עדיף טפי להשכירם לגוי קודם לזמן הבדיקה (סימן תל"ו משנ"ב ס"ק ל"ו), ולכן בשנה זו יש מדקדקים להשכיר לגוי את המקומות שאין בדעתו לבדקם ביי"ב ניסן.

ג. אם השכיר המקומות ביי"ב ניסן אין צריך לעשות מחיצה בפניהם עד זמן הביעור (ובשבת בתחילת שעה ששית), אולם אם לא פירט בשטר המכירה מה משכיר אלא כתב את כל המקומות המסומנים – יש לסמנם קודם זמן חלות המכירה (פשוט).

ד. מעיקר הדין היה צריך לבדוק בליל הבדיקה את כל הארונות וכו', אולם נהגו שבארונות שהוציאו את כל תכולתם ואין בהם חורים וסדקים אין צריך לבדוק, משום ששוב הם נחשבים כמקום שאין מכניסים בו חמץ (קצת מקור לזה מדברי השעה"צ סימן תל"ב ס"ק י"ב, אולם הכא עדיף טפי, וכן שמעתי מאמרו"ר שליט"א).

ה. אין לאכול מחצי שעה קודם צאת הכוכבים, אולם טעימה שרי, דהיינו כביצה פת, ופירות ושתייה אפי' הרבה (סימן תל"א משנ"ב ס"ק ו'), ובפת הבאה בכיסנים נחלקו האחרונים אי דינה כפת או כפירות (ע' שעה"צ סימן רפ"ו ס"ק ז' שדין טעימה זו כדין טעימה המותרת חוץ לסוכה, ולענין סוכה נחלקו האחרונים, וכמבואר בסימן תרל"ט במשנ"ב ס"ק ט"ז), ומ"מ כשהגיע זמן הבדיקה לא ישהה הרבה אפי' באכילת פירות וכדו' (שם במשנ"ב סימן תל"א ס"ק ו').

אף המתענה תענית בכורות יכול לטעום וכנ"ל, ולא חוששים שימשך לאכילה מרובה, (סימן ת"ע משנ"ב ס"ק ו'), ועיי' בהערה (עיי' סימן תרצ"ב במשנ"ב ס"ק י"ד דאפי' בטעימה אין להקל אלא לצורך גדול במוצאי תענית אסתר קודם המגילה, וע"ש בא"ר שהוא משום שמא ימשך מחמת התענית, ולכאורה ה"ה הכא. אולם בהנהגות הגרי"ח זוננפלד לא כתב כן, וע"ע).

ו. לאחר הבדיקה יבטל החמץ, ונכון שיאמר וליהוי הפקר כעפרא דארעא (סימן תל"ד משנ"ב ס"ק ח'. ובלוח א"י כתב שלא יאמר כן בביטול הלילה אלא בביטול היום, וכמדומה שלא נהגו כן), ובעש"ק כששורף החמץ אין צריך לחזור ולבטל, אלא בשבת קודם שעה ששית יחזור ויבטלנו (סימן תמ"ד ס"ב ברמ"א, ובמשנ"ב ס"ק י').